

הערות נוספות בנושאי חינוך

שוב אוסף הערות, הפעם בנושא חינוך. איני יודע לתמצת אותן לקריאה לפעולה בת עמוד אחד – העזרו נא במה שכתבתי וכתבו אתם לשר החינוך ולחבר כנסת המועדף עליכם מכתבים בנושאים הקרובים ללבכם.

בסוף המאמר הוספתי שאלות משוב, שאתרגם בכל ראש חודש לסטטיסטיקה של משאל-עם לא רשמי, אשר תוצאותיו ישלחו כל ראש חודש למרכז מחקר ומידע של הכנסת, על מנת לאפשר גישה אליהם לכל – ובראש וראשונה לחברי הכנסת ושרי הממשלה: דעתך תישמע.

חיבורים על חכמי האבות

ישיבות עד בלי די הוקמו ואין להן השפעה על חיי התרבות של הכלל. יש בינינו בני עדות שונות, שכולם לומדים בעיקר רש"י... אני מבקש תחרות חיבורים על חכמי האבות במדינות השונות מהן באו משפחות תושבי המדינה¹. כדאי לאגוד חיבורים אלה לספרים, אולי לפי תקופות, במסגרת מיזם "ספר ההיסטוריה של התלמידים".

משפט ציבורי לדמויות היסטוריות

פעמיים בשנה מתקיים משפט ציבורי דמה של דמות היסטורית במוזיאון ארצות המקרא, בו הסגוריה היא תלמידים של תיכון מסוים והפרקליטות היא תלמידים של תיכון אחר. לשני התיכונים מתלווים עורכי דין מוכרים מאוד ברמה הארצית, ואחד משופטי העליון בדימוס ממלא את תפקידו בעבר. מחקר ומידע מבוסס על "מקרים", קידום תרבות הדיבור בפומבי וקידום הרגל דיון מנומס וענייני הם מיסודות הדמוקרטיה. האם ניתן לקיים דבר דומה בעוד ערים, עם עורכי דין מקומיים ובשיתוף שופט השלום או המחוזי של העיר? ראיתי את העניין הציבורי במוזיאון. ברור לי שיהיה דומה בכל עיר. כדאי לחשוב על קהל מורכב מכל ילדי החטיבה העליונה של כל התיכונים בעיר.

חוק חוזים, חוק המחאות ואוריינות כלכלית

קורס מבוא לשני החוקים הללו (חוזים וממסרים בנקאים) חייב להילמד בכיתה י"ב, מה גם שיש בחוק החוזים פסקה שעניינה עסקות הנעשות על ידי מתבגרים. אני משוכנע שימצאו עורכי דין ומנהלי סניף בנק, שישמחו להירתם לנושא ולתת 4-5 שיעורים בשנה, בהתנדבות כמובן, כי זה סוג של פרסום בעבורם.

נאמן חיים

כמעט מובן מאליו, שכל תלמידי כיתה י"א צריכים לעבור השתלמות "נאמן חיים" של מד"א. בגלל הזמנים הארוכים עד להגעת אמבולנס לבני משפחותיהם, בגלל ההפנמה על נזקי בריאות כתוצאה מעישון או שתיית אלכוהול, בגלל שטוב להיות מוכן לבאות, בגלל

¹ מקורו, סלוניקי, אירק, צרפת, אתיופיה, תימן, איטליה, רוסיה, גרמניה, הודו, פולין, ליטה, היום גם ארה"ב; כנראה שכחתי קהילה או שתיים.

שהצלת חיים של זר מוחלט מספקת למציל אושר לכל אורך חייו². יתכן וצריך לבקש מימון לקורס "נאמן חיים" ממשרד הבריאות ומשרד החינוך גם יחד.

太拳 (טאי-צ'י)

כל ערב שישי, ניתן לראות בכמה מקומות פחות או יותר נסתרים חבורות-חבורות של נערים ונערות שכל עניינם הוא שתיה, אישון, דיבור תוקפני והמון שעמום, לפעמים גם מזמוזים הדדיים. אני חושב שאילו התקיים תרגול טאי-צ'י (זה פירוש הסימנים) בבית ספר, באמפי העירוני או בכיכר מרכזי אחר, הדבר היה משנה את תרבות העיר. תרגול זה יכול להיות יומי, או שבועי לכל הפחות, כל פעם בין חצי שעה לשעה. לא צריך יותר.

לימוד תווי מוזיקה כשפה נוספת

איני מבין למה אין מלמדים תווי מוזיקה – לקרוא וגם לעשות הכתבות! – כבר בגני הילדים. מוזיקה היא שפה בינלאומית, שכולם אוהבים אך רק מעטים מכירים. בגיל גן, העלות של למידת תווי מוזיקה אפסית והמאמץ לילדים זניח, אבל הרווח ענקי לכל החיים. הסולם המערבי כולל רק 7 תווים – כמה קשה? המוזיקה ההודית, למשל, מסובכת בהרבה ואין מקום ללמדה בגני הילדים³.

½ יום שבועי באצטדיון ובבריכה

בתיכון בעיר ילדותי, מערכת החינוך היתה שונה מהנהוג בעירנו, ובכלל בארץ. למדנו ארבעה ימים שלמים בשבוע⁴, ועוד שני חצי ימים – אחד בסוף השבוע ואחד באמצע. חצי היום האמצעי היה מוקדש ללימודי שחיה בחורף, ובקיץ – לחצי יום באצטדיון. שם, למדנו כל משחקי הכדור המקובלים באירופה: כדורגל, כדוריד, כדורעף ורגבי. כמובן, בנוסף לאצטדיון היה גם שיעור התעמלות באולם מיועד במהלך השבוע. בעיר מגורי היום בישראל, אין סידור כזה: חבל. כי ספורט הוא חלק מהלימוד לא פחות ממוזיקה, ציור, חשבון או קריאה. ויכול גם להיות שספורט יעסיק נוער משועמם בימי שישי אחר הצהריים? נייד אינו מעשיר בידע, טלוויזיה אינה עיסוק, ישיבה על ספסל או מעקה תוך עישון ושתיה אינה ספורט. הזכרתי כבר טאי-צ'י, שבמהותו הוא חניס⁵. ואולם, מה המחיר של כדור? מה המחיר של שער כדוריד או קטרגל בחצר בית הספר? מה המחיר של אקורדיוניסט מתנדב במוצ"ש, באמפי, באצטדיון או בכיכר מרכזית, להרקדה המונית?

פוליטיקה

בה במידה שבית הספר הוא מוסד ממלכתי, אין הוא יכול להרשות לעצמו תפיסה פוליטית או תפיסה דתית, אפילו לא הצגה של דעות שונות ערב חגים או ערב בחירות. בית

² אבל נכון שאם מישוה נפטר בין הידיים, גם אירוע זה נשאר בתודעה לעד. בכל זאת, אין רע יותר מלהיות חסר אונים מול פיגוע, תאונה או התקף לב של קרוב משפחה או חבר ורק להיבהל ולצעוק לעזרה מהחלון.

³ למרות שילדים הודיים משתתפים כל יום בתחרויות זמרה בתקשורת ארצם בצורה משכנעת למדי.

⁴ משעה 0800 עד 1200 ושוב 1400 עד 1800. במהלך ההפסקה בצהריים, מי שיכל חזר לביתו לאכול (בתי הספר הם שכונתיים, לא על פי "זרמים") ומי שלא, קנטינה בבית הספר היתה פתוחה תמורת תשלום סמלי – ולא הגישו שם פיתית פסטה עם שניצל, אלא ירקות מהשוק, דגים ובשר (לא כשר – אכלתי רק בבית)!

⁵ לא דורש מגרש, לא כדור ולא "שערים" או כל ציוד אחר.

ספר מיועד להוראה, ולהוראה בלבד. איני מבין את הגיוס של פוליטיקאים לסוגיהם והופעותיהם בבתי הספר: חברה מגויסת אינה דמוקרטית, בהגדרה.

כמה קשה להבדיל תחומים ולהפסיק את ניסיונות לשטיפת המוח בהתאם לרצונות ההורים או המורים?

תפילה ולימודי דת

באותה מידה, אין דת בבית הספר: מקום ההוראה אינו מקום הפולחן. מתקן הוראה אינו מיועד לברור תפיסת העולם של ההורים או של צוות ההוראה. אגב כך: הוראת מוסר – כן, ובגדול.

בית ספר הוא מוסד לאומי כמו משרד הפנים – וברוך השם אין משרד פנים שונה לדרוזי, לנוצרי, למוסלמי או ליהודי; אין משרד פנים שונה לחילוני, לחרדי או לדתי. יוצא מכך שאין לאפשר תפילות בבתי הספר. כן חייבים לתכנן את לוח הזמנים של בתי הספר כך, שכל תלמיד יוכל להתפלל כרצונו וכרצון הוריו – קרוב לביתו, מחוץ למוסד החינוכי. כך כבר נהוג באוניברסיטה; למה לא בשאר רמות ומוסדות ההוראה?

גם אם אין יהודי אחד בסביבה, כן יש לחייב כל מוסד חינוכי בשמירה על הכשרות אם מוגש בו אוכל, כי אנחנו מדינה יהודית – ואין יהדות ללא כשרות ושמירת שבתות וחגי ישראל.

טיולי בית ספר

בית ספר, לתפיסתי, אינו מוסד חינוך, כי אם מוסד הוראה: חינוך לומדים בבית מההורים או מתנועת הנוער, מקצועות לומדים בבית הספר. מטרת הכיתה היא ללמד, לכן איני מבין את הצורך בטיולי בית ספר באוטובוס, על הסדרי הלינה השונים⁶. טיול בית ספר הכולל שינה, אוכל ומשחקי חברה בא למעשה במקום תנועת נוער – והמורים כלל אינם מוכשרים לכך. התוצאות הברורות של הנוהג הנוכחי נראות בקלות ברוב המימיות⁷, במסדרונות בתי המלון⁸ וכדומה: אין צורך בדברים האלה.

אני יכול להבין ולקבל בברכה טיול יומי עם מורה לגיאוגרפיה או ביקור במוזיאון עם מורה להיסטוריה. אבל מה למורה לספרות או למחנך ולטיול? בית ספר אינו ארגון חינוך, הוא ארגון הוראה ואוריינות. יש הבדל ולא טוב לערב תחומי התמחות. מקום הטיולים בארץ – והם חשובים מאוד⁹ – הוא בתנועות נוער ובצבא. חייל שלא חרש את הארץ בהליכה רגלית או בריצה, תוך עצירה בנקודת נוף זו או אחרת ובמוזיאון זה או אחר – לא שירת כראוי. כי תפקיד הצבא אמנם להרוס לאויבי המדינה, אבל בתקופת מב"מ, להכיר

⁶ שדאות, מלונות, אכסניות.

⁷ שאינן מכילות מים כלל וכלל.

⁸ חילופי אוכלוסיה בין החדרים אמנם מתוכננים, אבל לא על ידי סגל ההוראה.

⁹ האדם הוא בריאה מותאמת להליכה, לא לשיבה. ילד מגיל 6 צריך ללכת לפחות שני קילומטרים רצופים פעם בשבוע (חצי שעה...); נער בר מצווה יכול וצריך ללכת שישה קילומטרים (שעת הליכה אחת); נער בגיל הבגרות חייב ללכת שלושים קילומטרים ביום למשך שבוע רצוף אחד לפחות פעם בשנה: זהו הטיול השנתי הנכון מבחינה גופנית. מתכון זה נכון להימשך עד הגיל בו נזקקים למקל הליכה (ניחוש: מי שהולך כך לא יזדקק לו). קדמונינו ידעו זאת היטב כשעלו לרגל לירושלים מכל מקום בארץ, שלוש פעמים בשנה לראות את פני אלוהי ישראל. אגב כך, רכיבה על אופניים "רגילים" משיגה את אותם היתרונות – צריך רק לשכפל את המרחקים.

את הארץ¹⁰ תוך ליכוד היחידה. שבועיים "טיול" רגלי בשנה מועילים יותר לחייל, מאשר תחרות שש-בש יומית.

בנים-בנות

במעון ילדים ובגנון, אין שוני עדיין בכל הקשור לתפיסה מינית. גם בגן ילדים, אפילו אם הבנות משחקות יותר בבובות והבנים יותר במכוניות, עדיין אין שוני ממשי: הזהות המינית רחוקה עדיין מלהתעורר ולהיחקר.

אבל כשמתחילים ללמוד את האותיות, הספרות ותווי המוזיקה, השוני בולט יותר: נדמה שהתפיסה השכלית של הבנות שונה מזו של הבנים. לכן, בית הפר היסודי כבר צריך להיות נפרד: בניין אחד לבנים, בניין אחד לבנות; וזה נכון עד סוף התיכון. אותו תוכן לימודי, זה ברור – רק הקצב והדרך שונים, לפי המקצועות השונות. ההבדלה בין בנים לבין בנות בבתי הספר אינה צורך דתי או פוליטי, אלא צורך חינוכי עמוק, בדיוק כפי שאין מקיימים ספורט רציני מעורב.

ההפרדה בין המינים שוב אינה נכונה בהמשך, באוניברסיטה ושאר מוסדות לימודים גבוהים. מדובר אז במבוגרים, שאמורים לשלוט בעצמם ולהתנהג נכון בחברה מעורבת "נורמלית" – חברה שלמה, לא חברת חסר כבבתי הספר. מה גם שבמוסדות אלה, הלימודים העיקריים נדמים לפעמים כ"חופולוגיה"...

תנועות נוער

לפני כמעט מאה שנה נוסדו תנועות הנוער הראשונות בעולם¹¹. השיטה הזו כה טובה, שכמעט מיד כל הכנסיות או המפלגות בכל העולם אימצו אותה והיו תנועות נוער מרובות – אך כולן מבוססות דת זו או אחרת, או מפלגה זו או אחרת. במציאות זו מתקיימת תעמולה לא כל כך סמויה למען הגורם השולט. אפילו תנועות נוער אֶל-מפלגתיות, כגון תנועת הצופים, מחולקות במדינות שונות על פי הדת או הלאום.

כלומר, בעיני תנועות הנוער כולן הן למעשה מוכוונות לא לנוער, אלא לשיבוט תפיסות העולם של ההורים. לא טובת החניכים חשובה, לא כלים להישרדות, להתמצאות, לבניין חברה מכילה והוגנת, לא משחקים מרובי משתתפים – אלא מפגשי הסברה ואידאולוגיה, בתוספת קצת משחקים וכלים אחרים נחוצים כדי להעביר את הגלולה¹².

תנועות הנוער בוודאי טובות וחשובות ביותר כדי להצביע על הנזקים הכרוכים בהתנהגויות שונות – כן, תנועות נוער מיטיבות לחנך הרבה יותר מבתי הספר – שהנוער דווקא נמשך אליהן בקלות. אך איני חושב שסתימת המחשבה החופשית, הסרת הבחירה, פמפום תפיסת עולם, מפלגה או דת מסוימות, הם הנחוצים והדחופים בגיל הנוער.

¹⁰ לצרכי בניית אישיות אנציקלופדית.

¹¹ אגב, תנועות הנוער התחילו בגרמניה, מכל מקום.

¹² נא לא לטעות: אהבתי מאוד להשתייך לתנועת נוער מסוימת וגם להדריך בה, אפילו אחרי השירות הצבאי. אולם התפיסה היתה של התערבות מינימלית ביותר בדת (כשרות חובה וזהו) ואפסית בפוליטיקה... בגלל שכך, התנועה הזאת אפשרה מגוון אנשים מבורך ומעשיר.

לימודי אזרחות

קיים וויכוח גדול בנושא בין המפלגות והמחנות השונים. הסיבה הפשוטה לכך היא, שבמקום להסביר את ה"איך" וה"למה", מנסים – שוב! – לעסוק בתעמולה כזו או אחרת.

שיעורי אזרחות צריכים רק, אך ורק, להציג את השיטות השונות הקיימות בעולם: השיטה הנהוגה בארץ כמובן והיא המתאימה לנו יהודים הגרים היום בארץ ישראל, וגם השיטות של קדמונינו: תקופת השופטים והמלכים יחד עם שיטות הגלותיות¹³, אבל גם השיטה של ארצות הברית, של אנגליה, של צרפת, של גרמניה, של סין וכדומה. כי למעשה אין שיטה אחת "טובה" – יש רק שיטה המתאימה לנו ביותר לעת עתה, לגודל ולמקום¹⁴. אלא שכדי להגיע להבנה זו, חייבים להכיר, ולו ברפרוף, שיטות אחרות ושונות.

בדיוק כפי שאין להכיר את היהדות רק על סמך ההלכה הנהוגה היום, שהיא שונה מזו של תקופת המשנה¹⁵, שונה מזו של תקופת בית המקדש הראשון, שונה מזו של תקופת השופטים, שונה מכל שיטות העבודה הזרה להן התנגדנו: פילוסופית יוון, תרבות פרס ובבל, תרבות מצריים, האסלאם והנצרות על גווניה, הבודהיזם וקונפוציוס – הרי לכל אלה התנגדנו, ולעיתים מהן אימצנו. ובלי להכיר ולו במקצת את השיטות האלה, אין ליהדות הרבה מה להציע מלבד תנועות גוף וטכסים חסרי תוכן מלא. רמז: כשמכירים את מגוון תפיסות העולם האחרות, אין בהן הרבה מה להציע, אין הן מושכות כ"שלנו". אולם אם מסתגרים בתוכנו בלבד, תעתועי השווא חזקים ומושכים וההתבוללות משתוללת, בתחום חוקי האזרחות כמו בתחום חוקי הדת.

תמיד היה וויכוח בין יוון ולבין בני ישראל, בין בבל לבין יהודה, בין מצריים לבני יעקוב; היום במשפט – בין שיטות ארצות הברית, המשפט האות'מני והמשפט האנגלי לבין הדין העברי. נמצאים גם מי שמעוניינים בשיטות שלטון כמו בשווייץ, ואפילו חולמים על מלוכה.

ואגב, לא רק וויכוח רעיוני התקיים, אלא גם העתקות והשאלות של אמנות ואומנויות, וכיוצא בזה. למשל, הידעת שהסגנון הקדום של העמודים והכתורות היווניים החל דווקא בדרום סוריה, הוא כנען?

חניון

לכל מורה מכונית. להרבה הורים גם מכונית; למי שאין מספקים הסעות... והמצב גרוע בשעות כניסה ויציאה מבתי הספר. אולם, לפחות בתיכונים, למה אין חניון מקורה לאופניים? גם של המורים, גם של התלמידים. ואולי אני מעדיף להציע סככה נפרדת לאופני מורים ולאופני תלמידים, כי לפעמים תלמיד עלול להוריד את האוויר מגלגלי

¹³ ראש גלותא ורבנויות.

¹⁴ השיטה של ארצות הברית יכולה להתאים למונקו או להיפך?

¹⁵ ספרות השו"ת הענפה מעידה על כך.

המורה, "בטעות", מתוך כעס כלשהו. בסככות אלה אפשר גם להחנות קורקינטים ושאר אמצעי התחבורה העתיקים, הנפוצים יותר ויותר בין בני הנוער.

בחינות

מקום בחינות הבגרות לעולם יהיה במוסד שונה מזה בו התלמיד לומד. זה הוגן יותר ואמיתי יותר. עלי להסביר למה?

שיעורי בית

בפשטות: למה? אפשר כמעט הכל בכיתה, ועדיף. כי שוב, הבית מיועד לחינוך ובית הספר ללימוד, לאוריינות. בכל זאת, רצוי להורות לילדים ללמוד קטעי שירה בעל פה – לא בכיתה לומדים בעל פה, כי אם בבית.

מעבר לשינון קטעים נבחרים, הדבר היחיד שכדאי לבקש מתלמיד לעשות בביתו והוא קשור לבית הספר, הוא מחקר מקדים לשיעור (כולל קריאת ספרים) או כתיבת חיבורים בתיכונים – שגם היא דורשת מחקר וארגון המחשבות. היום, נדמה שתלמידינו אינם יודעים לכתוב מעבר לפסקת "סיכום" ולהביע את דעתם בכתב בצורה מובנית. ראוי ורצוי להציע נושא כל שבועיים-שלוש ולבקש מהתלמידים לנסח חיבור בן כמה עמודים המסביר את עמדתם בנושא הנדון. המקצועות ספרות, היסטוריה, אזרחות, אפילו אומנות, מזמינים נושאים למכביר. הייתי מוסיף, בכיתות הגבוהות, גם נושאים באנגלית.

כתיבה רהוטה אינה מיועדת דווקא לאלה הנוטים ממילא למגמות הרוח, היא נחוצה לא פחות למגמות הריאליות והמקצועיות.

חינוך גופני

במגזרי החינוך הדתי ובעיקר במגזר החרדי אין שיעורי חינוך גופני ואין שום מכשור התעמלות גופנית, בוודאי אצל הבנות, אבל גם אצל הבנים. גם לא מלמדים ריקוד¹⁶, משחקי צוות הקשורים בכדור או תחרויות אחרות הקשורות לגוף ולהתפתחותו הבריאה.

אני מכיר את התשתית הרעיונית של גישות אלה אך אני מבין אותה. לי נדמה שהאדם מורכב מכמה יסודות והחשוב בהם הוא דווקא הגוף. אוכיח בקלות: אדם שכואב לו הגב, אפילו קצת, הופך נרגן וקטנוני כלפי הסובבים אותו – הם סובלים מהכאב שלו, ללא ידיעתם. ועוד: אדם שכואב לו הראש, או כל מקום אחר בגוף, אינו מסוגל אפילו לקרוא – בוודאי לא ללמוד ולזכור. כלומר, אם הגוף אינו בריא, אין סיכוי לפתח את הרוח ואת הנשמה. בדיוק כמו הידע והרוח, הגוף זקוק לאימון יכולותיו כדי להיות ולהישאר בריא.

אני מכיר את הזלזול הנוצרי בגוף האדם, שהוא תגובה קיצונית להאלהה שלו אצל תרבות היוונים והרומיים הקדמונים. למה זלזול זה התפשט גם אצל החרדים והחרד"לים? אפשר לראות בפתח כל תלמודי התורה המון ילדים מטפסים שוב ושוב על מעקי הבטיחות, אבל לא נראה מכשירי מקבילית בחצר או באולם התעמלות¹⁷. אותן תופעות,

¹⁶ בכל בתי הספר, הבנים צריכים ללמוד ריקודים!

¹⁷ שאינו קיים לכתחילה.

מרוסנות יותר, נראות גם בפתח כל אולפנת בנות. טיפוס לא מבוקר על מעקה בטיחות פשוט מסוכן; שיעור מבוקר, עם שטיחים בטיחותיים, על מקביליות מלמד גם את התאוריה, גם את התרגול הנכון והזהירות הנכונה בפעילות הגופנית. מה עדיף?

ועוד: חינוך גופני אינו מתבצע בבגדים המורשים על ידי קפדני הרבנים הדואגים בעיקר לנראות. בכל זאת, כפי שלא רצוי לצבעי לעבוד עם ספודיק על ראשו במהלך עבודתו, כך בת חייבת להתעמל באולם סגור עם מכנסיים מתאימים ולא עם חצאית, וכך בן חייב ללבוש בגדים מתאימים לתרגילים הגופניים הנלמדים. לימוד התאמה למצב משתנה חשוב מאוד ומונע דחייה כוללת של קוד התנהגות שאינו יודע להסתגל למצבים שונים: אין פתרון קסם אחיד לכל מצבי החיים.

אני בוודאי מבין שחשוב לטפח את כל הטוב שביחיד. אלא שאין האדם היחיד מסוגל להתקיים לבדו, במיוחד לא על פי היהדות: ברגיל, אין אצלנו עידוד להתבודדות. ובכל זאת, משחקי צוות אינם נלמדים: חלק מהילדים רק משחקים מין כדורגל במגרש עזוב, בעיקר בשבתות. חברותה כן – והיא מצומצמת מאוד לשניים בלבד, או לקבוצה קטנה של תלמידים דבוקים לכיסא – אבל שיתוף פעולה כדי שכל הקבוצה תנצח כקבוצה, לא? גם לימוד התנהגות נכונה מול הפסד קבוצתי לא נלמד. בהבנתי, טיפוח היחיד וגחמותיו הוא פשוט מנוגד גם ליהדות וגם לקיימות החברה והמדינה. בירור סוגיה ושינונה אינם מעודדים התמודדות עם וויכוח ועם התנגדויות כפי שהרצאה מול קהל רחב מסוגלת.

טיפוח החצי הרוחני בלבד של האדם מצמיח נכים ולא אנשים בריאים. הפנמת היעילות והטוב של צוות אנשים מול חידלון היחיד נחוצה לחיי זוגיות ומשפחה נאותים – ובשלב אחר מעודדת התנהגות כביש מתחשבת בזמן נהיגה ברכב. תרגול התנהגות נכונה בניצחון ובהפסד של קבוצה וצוות נחוצים לחיי קהילה בריאים.

עד כדי כך פשוט. עד כדי כך חשוב.

ליבה

תוכן לימודי הליבה בארץ עני מאוד ולמעשה מהווה עלבון ליכולות הלימוד של התלמידים – ומכאן לזלזול התלמידים בלימודיהם. כל תלמיד יכול ללמוד הרבה יותר מקצועות מאותם החמישה המוגדרים כיום כ"ליבה". ילד נולד סקרן וצמא לידע אנציקלופדי, ילד נולד פעלתן: אין סיבה נכונה, חוץ מזלזול ורצון לדכא את רוח התלמידים, שבית הספר יבטל תכונות אלה; להיפך, כל הסיבות הטובות בעולם מחייבות טיפוח שלהן.

מניין שווה איכות

בבית ספר תיכון חובה ללמד כל מקצוע הנלמד לימודי המשך באוניברסיטה או במכללה מקצועית¹⁸. שני תנאים חיוניים למתן אפשרות זו:

(1) כיתה תיפתח לכל מקצוע בה נמצאים לפחות עשרה תלמידים המבקשים ללמוד מקצוע זה – כל מקצוע אקדמי שעולה על דעת התלמידים.

¹⁸ מקצועות כגון "לימודי מזרח התיכון", "מגדר" או "ממשל" בכל זאת אסורות בבתי הספר, בהיותם בעיקרן נגועות בפוליטיקה.

(2) כל תלמיד המתחיל ללמוד מקצוע נוסף על מקצועות הליבה מתחייב להמשיך בלימודיו עד לתעודת גמר.

ברור שנצטרך לבנות מעבדות, סדנאות או חדרים נוספים יעודיים למקצועות הנוספות.¹⁹ ברור גם שקיים יתרון לבתי ספר מרובי ילדים, כי ימצא בהם יותר מגוון מקצועות. גם ברור כי שני בתי ספר צמודים יכולים לחלוק ביניהם שעות מעבדה או סדנא למשל, בדיוק כפי שמחלקים ביניהם שעות איצטדיון ובריכה.

אסור לשכוח שהוראה היא השקעה רווחית רק לטווח ארוך. מי שמצמצם את מגוון המקצועות, למעשה מנמיך במודע את רמת היכולת של ילדיו – וגם של המדינה, ובכלל זה של הדורות הבאים. גם לא חכם במיוחד מצד קבוצה כלשהי להתנחם בחינוך העשיר שילדיו שלה מקבלים (אך שילדי השכונה השכנה לא נהנים ממנו, לדוגמא) כי מדינה לא הומוגנית, לא אחידה ביכולות אזרחיה ותושביה, לא תתקיים מעבר לשני דורות לכל היותר.²⁰

התיכון בו למדתי (לא בארץ) היה שכונתי, עיוני, והיו כיתות לפי התמחויות: דגש על מתמטיקה, דגש על ספרות (כולל התמחות בלטינית וביוונית עתיקה למצטיינים. כך למדתי לטינית בתיכון; לקרוא יוונית למדתי מאמא), דגש על מדעים, ודגש על שפות – ובכל התמחות, שלוש עד שש כיתות. העדפתי דגש על שפות וספרות, שכללו לימוד לפי בחירה של שתי שפות: בחרתי אנגלית כשפה שנייה ואמי רצתה שאלמד רוסית כשפה שלישית, (אחי למד סינית ואחותי למדה ספרדית).

אגב, לכל הכיתות העיוניות, בכל ההתמחויות, היה חובה ללמוד במשך שנה אחת גם שרטוט הנדסי, סדנת עבודות עץ ושנה אחרת סדנת עבודות מתכת (הסדנאות כללו שימוש במכשירים תעשייתיים יעודיים) – היום הוסיפו גם שנת עבודות פלסטיק. היה חובה גם להשתתף שנה אחת בשלוש מעבדות: מבוא לביולוגיה, מבוא לכימיה ומבוא לפיזיקה. "כמובן", הלו"ז השבועי של הכיתה כלל שיעור התעמלות; ובנוסף בקיץ – חצי יום באצטדיון (כדורגל, כדוריד, כדור רשת ורגבי), ובחורף בריכה (שלוש סגנונות שחיה שונים, כשבמבחן הבגרות חובה לשחות קילומטר אחד בסגנון המועדף). אישית, נרשמתי בהתנדבות גם ללימודי ציור ומוזיקה ... וכל זה נכנס ללא קושי במערכת שבועית בת 40 שעות הוראה נטו.

נא לא לטעות בדרישות: הישיבה בכיתה לא ממש עניינה את המורים (עניינה מאוד את ההנהלה!), אבל כל שבוע היה חובה ללמוד בעל פה קטע שיר, קטע מחזה או טקסט כלשהו (נבחרים כמה תלמידים בפתח כל שיעור כפול) – מכיתה ו' ועד כיתה י"ב כולל. כל שבועיים, חיבור (בכתב יד, בעט נובע) בנושא ספרותי, ארבעה עד שישה עמודים מכיתה ח' (בכיתה ו' עד ז', המורים הסתפקו בחיבור קטן יותר – עמוד אחד עד עמוד וחצי); ולרוב

¹⁹ והנה התנאי השלישי: כל תלמיד – או הוריו – חייבים להודיע על רצונם שנה מראש על מנת לאפשר לשלטונות האחראים על ההוראה ועל מבני בתי הספר להיערך כראוי, מגיוס מורה מתאים, התקנת המכשור הנדרש ועד לבינוי ולהכשרת שדה ופרדס.

²⁰ הדוגמאות הבולטות לכך הן הארצות הקומוניסטיות לשעבר ובהווה, שם אניש קיבלו/מקבלים חינוך עשיר יותר מפשוטי עמם. התוצאה היא תמיד העמקת העוני, כישלון חברתי וחוסר שוויון במשפט. זו הסיבה העמוקה שהוראת ילדי ישראל בזמן בית המקדש ניתן לכוהנים, שהתמחו בכך, בנוסף להורים (הכוהנים לימדו אז גם מדעים ו"אומנויות", למיטב הבנתי).

גם חיבור בן עד עמוד וחצי בשפות השונות שנלמדות, החל מכיתה ח' (כאשר אוצר המילים מתחיל להיות משמעותי).

איך אגיד : הדרישות והעושר הלימודי היו שונים מהנעשה בארץ: חיבור חובה בכיתה ט' תמיד היה על הנושא "מה עדיף? ראש מלא בידע או ראש מתמחה" נתן לתלמידים להבין – וממה שסיפרתי, הבנתם גם אתם מה היתה התשובה המועדפת על פי מערכת החינוך שם.

כהגנה למשרד החינוך שלנו, אפשר להסביר שיש יתרון בכמות גדולה של תלמידים (בתיכון השכונתי שלי למדו מעל 2,500 תלמידים): אין טעם – אין ממש אפשרות – ללמד המון מקצועות שונים, אם אין מספיק תלמידים כדי להצדיק העסקת מורה והקמת כיתה, מעבדה וסדנא לאורך שנים. תיכון בן כמה עשרות תלמידים ברמות שונות אינו מאפשר אפילו לימודי ליבה (זה המצב בישיבות, למשל); תיכון בן כמה מאות תלמידים מאפשר רק לימודי ליבה, לפעמים גם זה בקושי (הפיצול לפי דתות, לפי כתות, ולפי מגזרים פוליטיים אינו מיטיב עם ילדי ישראל, הוא מזיק, אפילו אם מנסים לתקן את הנזק על ידי הסעות תלמידים מקצה עיר לקצה עיר); תיכון בן כמה אלפי תלמידים מאפשר גיוס צוות הוראה מתאים במשרות מלאות והוראה עשירה ומגוונת – ורק ממנה יכול לקום מדי פעם עילוי. בגלל שמדינת מולדתי הניחה בצד את המחלוקות הפוליטיות והדתיות, כדי להתרכז במשימת ההוראה לטובת כלל ילדיה שווה בשווה תוך מתן חופש בחירה מסוים, זכיתי. גם המורים שלנו היו כולם מלומדים – מורה בתיכון תמיד היה בעל תואר שני לפחות במקצוע שלימד; מורה ביסודי בעל תואר ראשון לפחות בחינוך ורק גננות הורשו להתמקצע בסמינר.

עברית השפה הלאומית בישראל

בחוק סיוד הלאום השפה העברית הוכרזה רשמית כשפת מדינת ישראל, הגם שהיתה למעשה שפתנו השגורה בפי רוב היושבים בציון לפני הכרזת החוק. על כן, תואר "דוקטור" ממשלתי יוענק רק למי שפרסם את חיבוריו (באנגלית thesis) בעברית, או לפחות תרגם את חיבוריו לעברית, אם פרסם אותם בשפה זרה. אם מלומד פרסם רק בשפה זרה²¹, תוארו תקף רק במוסד בו התמחה ורק לשנתיים: עברו שנתיים מאז הפרסום הראשון ולא הופיע תרגום חיבוריו מאנגלית לעברית, תוארו לא יוכר עוד.

לא ינתנו שיעורים וקורסים באוניברסיטאות בשפה שאינה עברית, אלא אם ניתן שיעור או קורס מקביל בעברית²². שונה המצב בלימוד או בחקר שפות באוניברסיטה: שם, ברור שהעברית אינה נכונה והשיעור או הקורס ינתנו בשפה הזרה הנלמדת.

אגב כך, ולא רק לדתיים בינינו: למרגלות הר סיני אלוהי ישראל אמר את עשרת הדברות בעברית. למדתי שכדי לקיים דו שיח צריך להשתמש בשפה אחת משותפת... האם זה אומר שכל ישראלי שאינו לומד בילדותו עברית כשפת-אם, כשפתו הראשונה, למעשה

²¹ נניח באנגלית כפי שנעשה יותר מדי מתוך רצון להפיץ ידע בעולם ולקבל הכרה כלל עולמית.

²² אם המרצה הוא אורח תושב זר, ינתן קורס נוסף מקביל בעברית על ידי דובר עברית.

מתכחש לאלוהיו? האם זה אומר שהוא דוחה את השכינה ומצהיר שאין מקום לאלוהי ישראל במדינתו, ובכך הופך את מדינת ישראל אמנם למקום מפלט ליהודים, אך לא למדינה יהודית במלוא המובנים?²³

אומנות החיזוק החיובי

מה חשוב יותר? הצלחה או מאמץ? ובכן, התשובה תלויה בתפיסת עולם שלמה והתוצאות של המטרות הללו קוטביות.

כאשר מחנכים להשיג פרס או הצלחה, מי שלא מצליח – מסיבה כלשהי, לפעמים חיצונית, לעיתים פנימית, לרוב כתוצאה מהבנה לקויה של האתגר – חווה תסכול. ומאחר ואני תמיד הטוב ביותר, היפה ביותר, החכם ביותר²⁴, בהוודע הכלשון אחפש את מי להאשים – ותמיד יהיה זה מישהו אחר או שער לעזל. אך לא רק זאת, כי אחרי מספר כשלונות בהשגת ההצלחה הרצויה להורים או למורים, כל ילד שאינו עקשן ומרדן יוותר ויחפש את הפתרון שיאפשר לו לצמוח ולהראות הצלחות: הוא יצטרף להסתדרות, לארגון בו הדרישה החשובה אינה הישגיות, אלא נאמנות – וקיימים הרבה ארגונים כאלה, בחברת הילדים ובחברת המבוגרים גם יחד. אחרי מספר הכשלונות שאינו יכול עוד לסבול, ילד הגדל שסביבה הישגית לרוב יצמד לכללים, למקובל, ויברח כמה שאפשר מכל שינוי המאיים באפשרות של כשלון נוסף. אם הוא בעל רצון ושאילות מספיק חזקות, הוא גם יראה הישגים בתוך הארגון, בתוך התלם, אך בסופו של דבר, הוא ישאר "הבן של" מוצלח, פקוד גם כאשר הוא ימצא בראש הארגון אליו התצטרף.

אולם, אם מתבוננים לרגע בילדים עד גיל הגן או במבוגרים בשיקום אחרי פגיעה גופנית או רוחנית, לא כך מתנהגת הסביבה: היא משבחת כל מאמץ וכל הישג קטן עד להשגת המטרה הגדולה. לא רק המטרה מניבה שבחים או חיזוק חיובי, אלא עצם המאמץ, גם אם המטרה של המאמץ לא הושגה עדיין. גישה כזו תוליד מנהיגים, אנשים עצמאים, אחראים ויזמים, כאלה שאינם נרטעים מכשלון, כי הם יודעים שכשלון הוא חלק אפשרי מתהליך הלמידה.

בהבנתי, הבעיה נוצרת כאשר מי שמחשיב רק פרסים והצלחות, למד נאמנות לארגון עדיפה על פני הסתכנות, מנסה – או חייב, אולי מכורח תפקידו – להתנהג באחריות ובעצמאות. לרוב, המעבר להתנהגות שונה ממה שלמד קשה עד בלתי אפשרי²⁵.

וכך אפשר למצוא בעלי תפקידים בכירים שמתנהגים כפקידים חסרי השראה, אך בעלי מוגבלויות שהם יזמים. בעיני, אוטיסט המגיש לי קפה ראוי לשבח יותר ממזכ"ל שמחפש תמיד כסת"ח או שאינו יודע לחדש.

²³ אני חושש שכן. הערה זו אינה תקפה לעולים – חדשים כוותיקים – כי הנחה סבירה היא שלהם עברית היא בכל מקרה שפתם השנייה. למרות זאת, הערה זו כן חלה לצאצאי יורד מהארץ, שהחליטו לחזור. הסיכון בילד הארץ, לו עברית היא שפה שניה במקרה הטוב הוא שהמפלט רק זמני ובמעשיו הוא צופה שנגורש שוב ממדינתנו.

²⁴ הרי זה מה שאמרה לי אמא בילדותי, והיא תמיד צדקה!

²⁵ זו בדיוק הסיבה בגללה בעלי תשובה כל כך ראויים לשבחים ולכבוד.

בינה מלאכותית

יש המצאות מועילות: המצאת הגלגל, למשל – כל בני האדם התאמצו לסחוב דברים על הגב עד שגאון עלום אחד המציא את הגלגל, ואז המריצה. וזה היה נפלא! עד להמצאת האופניים²⁶. והיום, הטוב הגדול הזה הופך לא פעם לקללה, כי אנחנו מגזימים בשימוש בנסיעה במכונית לחנות הקרובה עלינו ב-100 מטר... וכתוצאה מכך, גופנו מתנוון וגם כרסנו מתנפחת: כמו בכל המצאה חדשה, עלינו לנסח כללי זהירות מדויקים לשימוש בה.

גם הבינה המלאכותית יכולה להיות כלי עזר מצויין... אם נשתמש בה במידה הנכונה ובמקום ובזמן הנכונים. להבנתי, חייבים להתיר שימוש זהיר בבינה מלאכותית בבתי הספר ובאוניברסיטאות, כי היא כלי שעלול להיות מוטה רעיונית, גם מוסרית ופוליטית, ומעודד עצלות, חוסר ידע וחוסר הבנה מעמיקה²⁷, אולי גם לעודד מלחמות "זולות". הבינה המלאכותית אפילו עלולה כבר לעודד רמאות, אם משתמשים בה במיומנות מספיקה בניסוח השאלה, שעליה לפתור – זו רמאות הממשיכה והמקצינה את הבעיות שהצגתי במאמר על ה"כתיבה בעפרון".

קראתי לא מזמן מאמר, בו נטען שאין צורך היום ללמוד נפחות²⁸, כי מכשירים יודעים ליצור ולטפל בפלדה. באמת? ומי תכנן והכין את המכשירים בשימוש בסוג מסוים של פלדה, אם לא נפח מומחה? ואולם, אני מסכים שאין הרבה צורך היום ללמוד סיתות באבן צור: מקצועות ייעלמו וכל מי שמגדיר את עצמו דרך מקצועו יצטרך להמציא משמעות אחרת לחייו.

בדמיוני, הטענה לפיה אין צורך בלימודי נפחות דומה לטענה, שאין צורך ללמוד את טבלת הכפל, כי לכולם מחשבון כיס; או אין טעם ללמוד קטע שירה בעל פה, כי ממלא השירה מודפסת בספר.

אלה ואלה דברי שטות. לחסוך במאמץ אינו מועיל, "פתרון בית ספר"²⁹ אינו מלמד: ספורטאי לעולם לא יגיע להישג כלשהו אם אינו מזיע וכואב בסוף התרגול המאומץ; שחקן תיאטרון או קולנוע לא יוכל להציג משחק מהימן, אם במקום להסתכל על בני שיחו על הבמה, או על הקהל, מבטו נעוץ ב'טלפרומפטר'³⁰. באותו אופן, ילד, נער או מבוגר, שאינו לומד לדקלם נכונה בעל פה שירה, אינו תרבותי – הוא חסר ידע; ילד, נער או מבוגר, שאינו יודע לחפש מקורות ואינו יודע לתכנן חיבור מובנה הוא למעשה אנאלפבית: הוא יודע אולי אותיות ואפילו מילים, אך אינו יודע להתבטא עצמאית במשפט מסוגן – עולמו מתמצא באמירת סיסמאות ששמע ואינו מבין את תשתיתן הרעיונית... אם בכלל הוא מצליח לזכור את ששמע או קרא; נער או מבוגר החסר יסודות ידע אנציקלופדי מגוון נשאר בר שיח משעמם.

²⁶ קריקטוריסט צרפתי כינה דווש באופניים "הולך רגל, שנעשה לו נס".

²⁷ בין השאר, הבינה המלאכותית אינה יכולה לענות לשאלה "למה...?" מעבר לפירוט השתלשלות היסטורית של העניין הנדון.

²⁸ זו היתה דוגמא אחת.

²⁹ לרוב זו המהות של הבינה המלאכותית, להבנתי.

³⁰ בעברית: המסך הלוחש.

משוב או שאלות למשאל-עם לא רשמי

אם דברי נראים לך, וגם אם לאו, כאזרח (או אזרחית) וריבון במדינתך שברצונך להשפיע, טוב לענות לשאלון משאל-העם הלא רשמי להלן. נא להעתיק את השאלות לקובץ word קטן, למחוק את התשובות המיותרות ובכך לסמן את תשובתך האישית ולשלוח לכתובת הדוא"ל kirtsonenu@walla.co.il לשם חישוב סטטיסטי בראש חודש, אשר ישלח למרכז מחקר ומידע של כנסת ישראל במטרה לאפשר גישה אליו לכלל.

השאלות מבקשות להתייחס למדינת ישראל של חלומותיך ותקוותיך, ממש **לא** של אילוצים או של מציאות! רצוי לענות לפי רצונך לתיקון העתיד, ללא התחשבות בעמדה מפלגתית או דתית, או בהשפעת כלי תקשורת או כל מי שמנסים להשפיע עליך.

שאלון משאל-עם 21

21-1	האם לחייב ללמוד (חינם) מבוא לחוק החוזים ומבוא לחוק המחאות בחטיבה העליונה של התיכון ?	כן	לא	דלג
21-2	האם לחייב לימוד (חינם) קורס בסיסי "נאמן חיים" של מד"א בחטיבה העליונה של התיכון ?	כן	לא	דלג
21-3	האם חובה לחייב לימוד (חינם) תיאוריה של נהיגת רכבים בחטיבה העליונה של התיכון ?	כן	לא	דלג
21-4	האם לחייב חינוך גופני בכל הרמות של בתי הספר, כולל שחיה ?	כן	לא	דלג
21-5	האם לאסור על מי שאינו נמנה עם סגל ההוראה מטעם משרד החינוך דריכת רגל במוסדות החינוך ?	כן	לא	דלג
21-6	האם לבטל חינוך "מעורב" (בנים ובנות ביחד) בבתי הספר ?	כן	לא	דלג
21-7	האם לימוד אזרחות יכול לכלול רק את שיטות המשילות השונות הנהוגות בעולם, תוך איסור הבעת עמדה ערכית לגביהן ?	כן	לא	דלג
21-8	האם לחייב כל מוסד חינוכי להכשיר חניון לדו-גלגלים ?	כן	לא	דלג
21-9	האם לחייב בחינות בגרות במבנה שונה מבית הספר בו התלמידים למדו בשנתם האחרונה ?	כן	לא	דלג
21-10	במדינת ישראל, האם לחייב הוראה רק בשפה העברית ?	כן	לא	דלג
21-11	במדינת ישראל, האם הוראת התנ"ך מחויבת המציאות ?	כן	לא	דלג
21-12	האם לחייב כל בית ספר ללמד כל מקצוע לא עיוני (הנלמד באוניברסיטה או בבתי ספר מקצועיים) הנדרש על ידי 10 תלמידים לפחות – בתנאי שלומדים עד הבגרות, כולל ?	כן	לא	דלג